

*Araştırma Makalesi***Geçicilikten Kalıcı Misafirliğe: Zorunlu Göçün 10. Yılında Türkiye'deki Suriyeli Nüfusun Sosyo-Demografik Tahlili^{1,2}****Ayşegül Kayaoğlu³****Öz**

2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı bugüne kadar 5 milyondan fazla mülteciye sebep olarak komşu ülkeleri derinden etkilemiştir. Türkiye, dünyadaki Suriyeli mülteci nüfusun yaklaşık %65'ine ev sahipliği yapmaktadır. Bu durum, Suriyelilerin varlığını Türkiye gündemi için önemli hale getirmiştir. Hem geriye dönüş hem de üçüncü ülkelere yerleştirme seçeneklerinin yetersizliği ve sayıları 4 milyona ulaşan Suriyeli nüfusun Türkiye'deki varlıklarının kalıcılığının netleşmesiyle toplumsal uyum daha da önem kazanmıştır. Suriyelilerin Türkiye'ye gelmesinden sonra geçen dönemi 2014 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Suriyelilerin ülkelerine geri döneceklerine dair düşüncelerin hızla azaldığı 2014 sonrası dönemde hem kamu politikalarını hem de ev sahibi toplum nezdinde Suriyelilerin kalıcılığının kabullenilmesine rağmen misafirlik vurgusunun yine de devam ettiği görülmektedir. Bunda pek çok diğer göç alan ülkede olduğu gibi göçmenlerin siyasi ve güvenlik söylemlerin odağına getirilmesinin de önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu makale Türkiye'deki Suriyelilerin mekânsal nüfus dağılımındaki heterojenlikle birlikte, bu nüfusun yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi açısından dağılımının Türkiye'deki nüfustan farklılıklarını ortaya koymaktadır. Bu bulgular ışığında toplumsal uyum için geliştirilecek politikalarda nelere dikkat edilmesi gerektiği ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geçici koruma, Suriyeliler, sosyal uyum, kalıcı misafirlik, geçicilik.

¹ Makale Geliş Tarihi: 25.05.2023 Makale Kabul Tarihi: 27.10.2023

² Bu çalışma 2219 Yurtdışı Doktora Sonrası Araştırma Burs programı desteğiyle yürütülen projenin (Proje numarası: 53325897-115.02-277672) bir parçası olarak hazırlanmıştır.

³ Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Ekonomi Bölümü, kayaogluymaz@itu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0003-1484-184X

Research Article

From Temporariness to ‘Permanent Guesthood’: A Socio-Demographic Analysis of Syrians In Turkey 10 Years After Forced Migration

Abstract

The Syrian Civil War, which began in 2011, has deeply affected neighboring countries, causing over 5 million refugees. As of April 2023, Turkey hosts approximately 65% of the Syrian population worldwide. This situation has made the presence of Syrians significant on Turkey's agenda. The insufficiency of both the options for return and settlement in third countries, along with the permanence of the Syrian population reaching 4 million, has further emphasized the importance of social integration. The period following the arrival of Syrians in Turkey can be divided into pre-2014 and post-2014. It can be said that the perception and attitudes regarding the temporary nature of Syrians under temporary protection changed after 2014. During this period, when the belief in Syrians' return to their country rapidly faded, it is observed that despite the acceptance of Syrians' permanency in terms of public policies and the host community, the emphasis on guesthood still continues. This is also influenced by the political and security discourses regarding Syrians, as is the case in many other countries receiving refugees. This article reveals the heterogeneity in the spatial distribution of Syrians in Turkey. It highlights the differences in age, gender, and education level distribution of this population compared to the overall population distribution in Turkey. These findings provide important insights about the issues that should be considered in the design of social cohesion policies.

Keywords: Temporary protection, Syrians, social integration, permanent guesthood, temporariness.

Giriş

2011’de başlayan Suriye İç Savaşı’nın bu kadar uzun süreceği muhtemelen kimse tarafından tahmin edilmemiştir. 2011 yılının Mart ayında, Suriye’nin Dera şehrinde başlayan sokak protestoları ve ardından protestoculara yapılan şiddetli müdahale ile ülkenin pek çok şehrinde dalga halinde genişleyen Suriye İç Savaşı, yarısına yakını çocuk olmak üzere 6 milyondan fazla Suriyelinin ülke içinde yerinden edilmesine ve yaklaşık 6 milyon insanın sığınmacı haline gelmesine sebep olmuştur. Bu büyük zorunlu göç dalgası, tıpkı diğer zorunlu göç hareketlerinde olduğu gibi, en çok komşu ülkeleri etkilemiştir. Bu bağlamda, Türkiye, Ürdün, Lübnan ve Irak çok kısa bir zaman aralığında büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır. 2021 yılının Eylül ayı itibariyle, Suriyeli sığınmacı nüfusun %65,7’sine ev sahipliği yapan Türkiye, tüm dünyada en fazla mülteciye ve mülteci çocuğa ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir (UNHCR, 2022).

Son yıllarda artan düzensiz göç hareketleri, Türkiye’nin geçmişte tecrübe ettiği göç dalgalarından farklılaşmaktadır. Bu bağlamda, geçmişteki göç dalgaları, özellikle Balkanlardan gelen göç hareketleri gibi, çoğunlukla etnik kimlik açısından benzer topluluklardan ve son yıllardakine kıyasla daha az sayıda göçmen nüfusunu içermiştir. Ancak, Suriye’den çok kısa bir zaman aralığında gelen düzensiz ve kitlesel göçler Türkiye’yi geçmişten farklı bir göç hareketine maruz bırakmıştır. Türkiye’nin 10 yıldan kısa bir süre içinde yaklaşık 4 milyon kayıtlı Suriyeliye ev sahipliği yapması, ciddi sınamaları da beraberinde getirmiştir. Türkiye’deki Suriyeli nüfusunun zamansal değişimine ve ülke içindeki hareketine bakıldığında, özellikle 2014 sonrası, bazı kentlerde ve ilçelerde önemli bir yoğunlaşma olduğu; bu sebeple, kitlesel göç hareketinin etkilerinin ülkenin her bölgesinde aynı şekilde hissedilmediği görülmektedir.

Suriye’de devam eden çatışma ortamı nedeniyle geri dönüşün zamanla daha az gerçekleşebilir olması hem de üçüncü ülkelere yerleştirme oranlarının çok düşük seviyelerde gerçekleşmesi nedeniyle, toplumsal uyum artık daha önemli bir mesele haline gelmiştir. Bu sebeple, uyum politikalarının Türkiye’de bulunan Suriyeli nüfusun özellikleri ve Suriyelilerle birlikte yaşayan yerel nüfusun özellikleri dikkate alınarak tasarlanması önemlidir. Suriyeli nüfusun hem mekânsal dağılımı hem de sosyo-demografik açılardan detaylı tahlili pek çok sebepten ötürü önemlidir. Mülteci nüfus özelliklerinin dikkate alınmadığı ve mekansal dağılımında yerel nüfusun ihtiyaçlarının göz ardı edildiği politika uygulamaları sosyal uyumu tehlikeye sokacaktır.

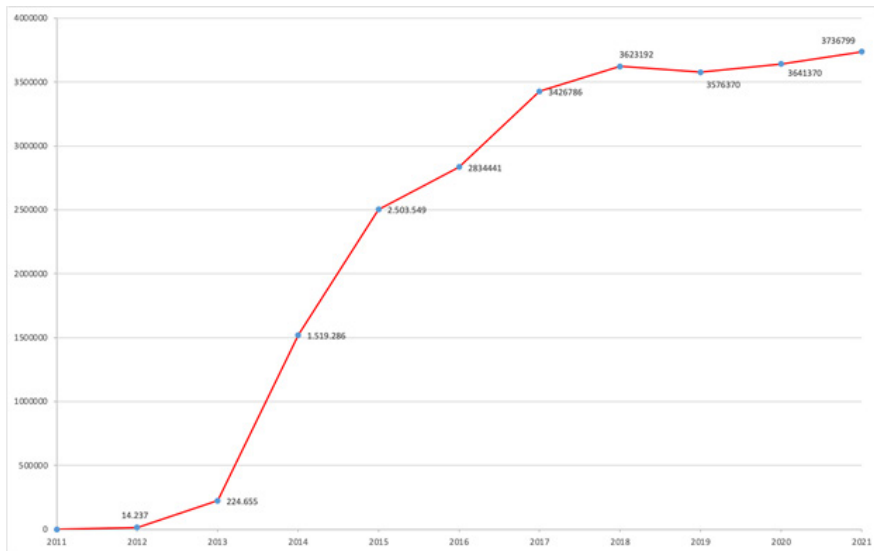
Bu makalede sunulan değerlendirme, Suriyelilerinin Türkiye’deki varlığının üzerinden 10 yıldan fazla zaman geçmesiyle artık “misafir” ve “muhacir” söylemlerindeki geçiciliğin toplum nezdinde inandırıcılığının kalmadığını ve 2014 sonrasında “kalıcı misafirlik” döneminin başladığını öne sürmektedir. Aşağıda detaylı açıklandığı üzere bu durum toplumun Suriyelilere dair algısı ile uygulanan politika ve kullanılan siyasi söylemlerin bir çakışması olarak karşımıza çıkmaktadır. “Kalıcı misafirlik” ile birlikte artık birlikte yaşanan Suriyeli nüfusun ev sahibi

toplumdan hangi sosyo-demografik özellikleriyle farklılaştığının belirlenmesi bundan sonraki süreçte sosyal uyumu sağlamak amacıyla oluşturulan programların, projelerin ve politikaların hangi konulara dikkat etmesi gerektiğine dair de ipucu vermiş olacaktır. Dolayısıyla, makalede sunulan ve ikincil veri analiziyle desteklenen sosyo-demografik tahlilin aynı zamanda süreç yönetimini düzenlemek için etkin politikaların ve programların oluşturulmasında kullanılması amaçlanmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli nüfusun tahlilinin ardından, bu makale toplumsal uyumun sağlanması için gerekli politika önerilerini sunmaktadır.

Suriye İç Savaşı Sebebiyle Türkiye'ye Göç Eden Suriyeliler

Suriye ile arasında 911 km'lik kara sınırı bulunan Türkiye'ye Suriye'den gelen ilk zorunlu göç dalgası, 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay'a gelen 252 kişilik grupla başlamıştır. Bunu takiben, Türkiye hem uygulanan "açık kapı" politikasının etkisiyle hem de ekonomik açıdan diğer komşu ülkelerden daha iyi durumda olması sebebiyle, milyonlarca Suriyeliye ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Bu sayede Türkiye, 2015 yılından itibaren dünyada en çok mülteci nüfusunu barındıran ülke konumuna gelmiştir.

Şekil 1, Türkiye'deki Suriyeli nüfusunun yıllara göre değişimini göstermektedir. Buna göre, toplam Suriyeli sayısı 2012 yılında 14 binin biraz üzerindeyken 2013 sonunda yaklaşık 225 bine ulaşmıştır. Bu rakam, 2014 yılında geldiğinde 1.5 milyonun üzerine çıkmıştır. İlerleyen yıllarda da Suriyeli sayısı artmaya devam etmiştir. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (bundan sonra Göç İdaresi Başkanlığı) 2022 verilerine göre, 30 Aralık 2021 tarihi itibarıyla Türkiye'deki geçici koruma altında yaşayan Suriyelilerin nüfusu 3 milyon 736 bin 799'a ulaşmıştır. 2021 yılında, kayıtlı Suriyeli sayısının toplam Türkiye nüfusunun %4,5'i olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Türkiye'deki Suriyelilerin Yıllara Göre Toplam Nüfusu

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022.

2011 yılında başlayan Suriye krizi sonucunda muhtemelen kimse yüzbinlerce insanın öldüğü ve yaklaşık 14 milyon kişinin yurdunu terk etmek zorunda kaldığı bu kanlı iç savaşın bu kadar uzun sürebileceğini tahmin etmemiştir. Türkiye’de de politika yapımcıların ve ev sahibi toplumun konuya yaklaşımını, 2014 öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayırmak mümkündür. **“Geçicilik Dönemi”** olarak adlandırdığım 2014 öncesi dönemde hem politika yapımcıları hem de yerel halk nezdinde Suriyelilerin Türkiye’deki varlığı “geçici” olarak görülmektedir. Bu dönemde “geçici barınma merkezleri” ve “geçici eğitim merkezleri” gibi kurumsal dilin kullanıldığı, siyasi yöneticiler arasında Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin çoğunluğunun İslam dinine mensup olmaları sebebiyle muhacire benzetildikleri ve ev sahibi toplumda da Suriyelilerin aynı muhacirler gibi “misafir din kardeşleri” oldukları vurgulanarak onlara ensar vafına uygun bir şekilde yardım edilmesi gerektiği vurgusu ön plana çıkmaktadır. Böylece, Suriyelilerin geçici bir süre Türkiye’de “misafir” edilecekleri ve Suriye’deki savaş biter bitmez ülkelerine geri gidecekleri düşüncesi hem toplumda hem de kamu uygulamalarında hakim olmuştur. Bunun en iyi örneklerinden biri de 2011-2014 yılları arasında sayıları 1,5 milyona yaklaşan Suriyelilerle ilgili sorumluluğun, 11 Nisan 2014 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (şimdiki adıyla Göç İdaresi Başkanlığı) faaliyete geçene kadar, T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığında (AFAD) olmasıdır. Dolayısıyla, bahsedilen bu 3 yıllık dönemde müdahale ve süreç yönetimi, Türkiye’deki varlıkları “geçicilik” üzerine kurgulanan ve Suriye’deki ortam düzeldiğinde ülkelerine geri dönecekleri düşünülen Suriyeli nüfusun acil ihtiyaçlarını gidermek üzerine kurgulanmıştır. Bunun da ötesinde Suriyeliler nezdinde de bu 3 yıllık dönem, Türkiye’de uzun vadeli bir hayat inşasındansa geri dönme zamanına kadar güvende geçirilen bir süre olarak kabul edilmiştir.

Ancak 2014 yılına gelindiğinde iç savaşın kısa zamanda bitmeyeceğinin anlaşılması ve Türkiye’deki Suriyeli nüfusun çok hızlı bir şekilde artmaya devam etmesiyle birlikte, Suriyelilerin yasal statü kazanmaları gerektiği kararlaştırılmış ve kayıtlı olan Suriyelilere “geçici koruma statüsü”⁴ verilmiştir. Bununla birlikte, yine de bu dönemde “Suriyelilerin entegrasyonu” konusu, kamu kurumlarında halka açık bir şekilde konuşulan bir konu olmamıştır. Resmi belgeler açısından bakıldığında da hiçbir resmi belgede entegrasyondan bahsedilmemektedir. 11 Nisan 2013’te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’nun ise 96. Maddesinde “uyum” kelimesi kullanılmıştır ancak bununla ilgili detaylardansa Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün görevlendirildiği uyum faaliyetlerinin kapsamından bahsedilmiştir. Göç İdaresi Başkanlığı’nın biten projelerine baktığımızda ise uyum kelimesinin ilk kez Aralık 2016-Mart 2017 süresinde Uluslararası Göç Örgütü işbirliğiyle tamamlanan *“Göçmenlerin ve Mültecilerin Uyumunun Desteklenmesi Amacıyla MEB ve GİGM işbirliğinde Uyum Kursu Müfredatının Geliştirilmesi”* projesinde geçtiğini görmekteyiz⁵. Ayrıca Türkiye’nin Suriyeli nüfusa dair bir iskan/

⁴ Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne taraf ülkelerden biridir ve 1967’de imzaladığı New York Protokolü’ne coğrafi kısıtlama koyarak sadece Avrupa’dan gelen kişilere mülteci statüsünü vermektedir. Bu sebeple 11 Nisan 2013 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda da bu coğrafi kısıtlama benimsenmiştir ve Türkiye’ye gelen Suriyelilere mültecilik statüsü yerine ‘geçici koruma’ statüsü verilmiştir.

⁵ Göç İdaresi Başkanlığı’nın 2022 öncesi biten projelerinin detayları için bkz. <https://www.goc.gov.tr/goc-projeleri56>

yerleştirme politikası olmadığı görülmektedir. 2014 yılına kadar olan süreçte, hem resmi olarak entegrasyondan bahsedilmemesini hem de iskan politikasının olmamasını, bir açıdan Suriyelilerin ülkedeki kalıcılığının resmi makamlarca da kabul edilmediğinin göstergesi olarak yorumlayabiliriz. Dolayısıyla, her ne kadar yasal statü ve haklar konusunda ilerleme kaydedilse de yerel halktan tepki almamak adına misafirlik vurgusu kamu politikalarında da devam ettirilmiştir.

2014 sonrasında, ev sahibi topluluğun “geri dönecekler” beklentisinin aksine, Türkiye’deki Suriyeli nüfus hem yeni göç dalgalarıyla hem de Türkiye’deki doğurganlık oranının çok üstünde bir doğurganlık hızıyla⁶ artmaya devam etmiştir. Buna ek olarak, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin mültecilere karşı katı sınır uygulamaları ve Ocak 2016’da AB ile yapılan mutabakat neticesinde, ev sahibi toplum, öngörülemeyen bir süre boyunca Suriyelilerle birlikte yaşayacakları gerçeğiyle yüzleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla, 2014 sonrası **“Kalıcı Misafirlik Dönemi”** olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Bu adlandırmada 2014 sonrasındaki süreci tanımlarken “kalıcılık” ve “misafirlik” ifadelerini bilinçli bir şekilde birlikte kullanıldığını belirtmek isterim. Bu dönemde hem politika yapımında hem de ev sahibi toplumda geçicilikten kalıcılığa doğru bir yönelme olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, Türkiye’deki Suriyelilerin bitmeyen iç savaş sebebiyle geri dönüşlerinin ve üçüncü ülkelere yerleştirme sayılarının çok düşük olması nedeniyle, ev sahibi toplum tarafından Suriyelilerin çoğunluğunun kalıcılıkları kabul edilmeye başlanmıştır. Halk nezdinde yapılan kamuoyu yoklamalarında, Suriyelilerin ülkelere dönme ihtimallerine dair sorulara verdikleri cevaplarda, büyük bir çoğunluğunun Türkiye’de yaşayacaklarına dair düşüncelerin artık daha ağır bastığı da görülmektedir. Politika yapımındaki kalıcılık vurgusuna örnek olarak ise 2014 yılında faaliyete başlayan Göç İdaresi Başkanlığı’nın kurulması, Suriyelilere mültecilik olmasa da yasal bir statü verilmesi, 2016-2019 yılları arasında Göç İdaresi Başkanlığı ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu (*United Nations High Commissioner for Refugees* [UNHCR]) iş birliğinde Türkiye’deki Suriyelilerin kayıt altına alınması, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını elde etme imkanının Suriyelilere verilmesi ve 2016 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ile kayıtlı olarak çalışabilmelerine imkan sağlanması gösterilebilir. Fakat bütün bu kalıcılığın zamanla kabul edilmişin sinyallerine rağmen hem politik söylemler ve uygulamalarda hem de ev sahibi toplumun algısında misafirlik vurgusunun yine de devam ettiği görülmektedir.

Kurumsal düzlemde bakıldığında Suriyelilerin Türkiye’deki yasal statülerinin “geçici koruma”ya dayalı olmasının yanı sıra muhalefet partilerindeki siyasetçilerin sıklıkla Suriyelilerin varlığını siyasi bir araç haline getirmesi de bu misafirlik vurgusunu güçlendirmektedir. Göç alan pek çok ülkede olduğu gibi, bu popülist yaklaşımlar

⁶ Türkiye’deki Suriyeli nüfusuna bakıldığında; doğurganlık hızının 5,3 (Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü [HÜNEE], 2019) olduğu, erkek nüfusunun kadın nüfusundan -özellikle genç nüfus için- fazla olduğu, okul çağındaki nüfusun yaklaşık 1,3 milyona ulaştığı ve çalışma çağındaki nüfusun da 2 milyonun üzerine çıktığı görülmektedir (Kayaoglu 2022).

aslında oy kitlesine dair yapılan bir okumanın sonucu olarak da görülebilir. Ayrıca 2014 sonrası yapılan pek çok saha araştırması, ev sahibi toplulukta ‘uzun süren misafirlik’ vurgusunun yapıldığını gözler önüne sermektedir (Kayaoğlu, 2021a). Kamuoyu anketlerinde de Suriyelilerin sadece Suriye’deki iç savaş bitince değil hemen ülkelerine dönmeleri gerektiğini belirten kişilerin sayısı da oransal olarak yüksektir. Bunun yanı sıra, bu anket çalışmalarında Suriyelilerin geri dönme ihtimallerine dair düşünceleri sorulduğunda çoğunluğun onların artık kalıcı olduklarını düşündükleri görülmektedir. Örneğin, Suriye Barometrisi-2020 sonuçlarına göre ankete katılan 2,259 kişinin %80,3’ü Türkiye’deki Suriyelilerin tamamının ya da çoğunluğunun ülkelerine döneceklerine inanmadıklarını belirtmiştir (Erdoğan, 2020). Aynı araştırmaya göre, katılımcıların %80,5’i Suriyelilerin ülkelerine ya da Suriye’de inşa edilen güvenli bölgeye gönderilmeleri gerektiğini belirtmiştir. Geçicilik, kalıcılık ve geri dönüş konusunda farklı çalışmalarda gördüğümüz benzer sonuçlar bizlere Türkiye’de toplum çoğunluğunun Suriyelilerin *kalıcılıklarını benimsemediklerini ama aynı zamanda onların geçiciliklerine de inanmadıklarını* göstermektedir.

Türkiye’deki Suriyelilerin Geri Dönüşü

Suriye’den Türkiye’ye göçün başlamasının ardından Suriye iç savaşının devam etmesi ve çatışmaların görece az olduğu Kuzey Suriye bölgesinde gerek altyapı gerekse eğitim ve sağlık imkanlarının sürdürülebilir yaşam koşullarına uygun olmayışı, Türkiye’deki Suriyelilerin geri dönüşlerini zorlaştırmaktadır. Yine de T.C. İçişleri Bakanlığınca yapılan resmi açıklamalara göre 2022 yılına kadar yaklaşık 500 bin Suriyeli gönüllü geri dönüş gerçekleştirmiştir⁷. Ancak yapılan araştırmalar, Suriyelilerin büyük bir oranının geri dönüş ihtimalini Suriye’de güvenliğin sağlanmasına, rejim değişikliğine ve sürdürülebilir yaşam olanaklarına bağladığını göstermektedir (Kayaoğlu, Şahin-Mencütek & Erdoğan, 2022, s. 579). Dolayısıyla, çoğu Suriyelinin kısa vadede geri dönmesi mümkün görünmemektedir.

Buna ek olarak, Türkiye’deki Suriyelilerin üçüncü ülkelere yeniden yerleştirilme oranları da çok düşüktür. Göç İdaresi Başkanlığı’nın (2022) istatistiklerine göre, 2014-2022 yılları arasında üçüncü ülkelere yerleştirilen Suriyelilerin sayısı sadece 18 bin 599’dur. Yine aynı resmi istatistiklere göre, Türkiye ile AB arasında imzalanan 18 Mart 2016 mutabakatında ortaya konulan birebir formülü kapsamında, Türkiye’den çıkış yapan Suriyelilerin sayısı ise Nisan 2022’ye kadar geçen süre içinde sadece 31 bin 752’dir. Dolayısıyla, Türkiye’deki Suriyelilerin geri dönüşleri veya üçüncü ülkelere yerleştirilmelerinin kısa vadede düşük oranlarda kalacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda, Suriyelilerin Türkiye’deki varlıkları, geçicilikten çok uzak bir görünümde. Kaldı ki 2011 yılından bu yana geçen 10 sene boyunca, Türkiye’de doğan 650 bine yakın Suriyeli çocuk sayısı, Suriye nüfusundaki 5,4

⁷ Gönüllü geri dönüşle ilgili açıklamayı İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanı yapmıştır. Bkz. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/goc-idaresi-baskani-unlu-500-bine-yakin-suriyeli-kendi-iradeleriyle-gonullu-donus-yapti-667218.html>

oranındaki doğurganlık hızı ve geçici koruma statüsündeki Suriyeli nüfusun %47,4'ünü oluşturan 18 yaşından küçükler dikkate alındığında, geri dönüşün Suriye'deki ekonomik, sosyal ve siyasi şartlar düzeldiğinde dahi düşük kalacağı öngörülmektedir. Tüm zorluklarıyla Türkiye'de bir hayat inşa eden ya da Türkiye'de büyüdüğü için kendisini Türkiye'ye ait hissedenden genç nüfus için Suriye'ye dönmek, bir tercih olarak Suriyeli yetişkinlere göre arka plandadır (Kayaoğlu, 2021a). Ülkelerine geri dönmek isteyen Suriyeliler için, Suriye'de rejim değişikliği ve huzur ortamının sağlanması kısa vadede mümkün görünmediği için aslında bir "zorunlu kalış" durumu söz konusudur (Kayaoğlu vd., 2022, ss. 569-570).

Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında geriye dönüş veya üçüncü ülkelere yerleştirilme seçeneklerinin, yakın gelecekte Türkiye'deki Suriyeli sayısını önemli oranda azaltmayacağı görülmektedir. Bu durum, birlikte yaşamının hem ev sahibi topluluk hem de Suriyeliler için kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin kim olduğunu, ağırlıklı olarak hangi illerde yaşadıklarını ve sosyo-demografik özelliklerini inceleyen araştırmalar önem kazanmaktadır.

Geçici Barınma Merkezlerinde Yaşayan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Nüfus

Suriyeli nüfusun Türkiye'deki bölgesel dağılımı, Suriyelilerin Türkiye'deki yerel nüfus üzerindeki etkilerini anlamak açısından oldukça önemlidir. 2011 yılında başlayan Suriyeli sığınmacıların geçici kabullerinin ardından, ilk yıllarda Türkiye'ye gelenlerin çoğu sınıra yakın bölgelerde oluşturulan çadır kentlere yerleştirilmişlerdir. İlk aşamada Hatay'da kurulan çadır kentlerin ardından Kilis ve Gaziantep şehirlerine de bu geçici barınma merkezleri kurulmuştur. Suriye krizinin öngörülemeyen bir şekilde büyümesi ve Türkiye'ye göç edenlerin sayılarındaki hızlı artış sebebiyle, 2012 yılının Mart ayında sayıları 7 olan ve çoğunlukla sınır bölgesinde inşa edilen geçici barınma merkezlerin sayısı, 2014 yılı sonunda gelindiğinde 23'e çıkmıştır. **Tablo 1**'de, 2014 yılının Aralık ayı itibarıyla illerdeki geçici barınma merkezlerinin sayıları ve bu merkezlerde kalan kayıtlı Suriyeli nüfusun bilgileri sunulmaktadır.

Tablo 1'e göre, toplam 10 ilde bulunan bu geçici barınma merkezlerinin 16'sı çadır kent ve 6'sı ise konteyner kent şeklindedir. Bu tablodan görüleceği üzere, 2014 yılında geçici barınma merkezlerinde en fazla kapasite Şanlıurfa'da bulunmaktadır. Sürekli artan göç dalgası sebebiyle toplam kapasiteleri yaklaşık 250 bin olan kamplar zamanla yetersiz gelmeye başlamıştır. Buna çözüm olarak, devlet bütçesine ağır yük haline gelen geçici barınma merkezlerinin kapasitelerini artırmaktansa, 2013 yılından sonra Türkiye'ye giriş yapan Suriyelilerin barınma konusunda kendi çözümlerini geliştirmeleri beklenmiştir. 2018 yılından itibaren de bu merkezlerin zamanla kapatılmaları kararlaştırılmıştır. Göç İdaresi Başkanlığı'nın güncel istatistiklerine bakıldığında, 2021 yılının Aralık ayı itibarıyla, 5 ilde toplam 7 geçici barınma merkezi bulunmaktadır. **Tablo 1** bu merkezlerdeki nüfus dağılımına

dair detayları da sunmaktadır. Bu tablodan görüleceği üzere, 2021’de kapasitesi en fazla olan geçici barınma merkezi Adana’da bulunmaktadır. Bunu sırasıyla Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye ve Kilis takip etmektedir. Bir diğer önemli mesele, 2021 yılı sonunda geçici barınma merkezlerinde bulunan Suriyeli sayısının, Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusun sadece %1,38’i olduğu gerçeğidir. Başka bir deyişle, günümüzde Suriyeli nüfusun neredeyse tamamı geçici barınma merkezlerinin dışında yaşamaktadır. Bu nüfusun büyük bir çoğunluğu, şehir merkezlerinde ve az bir kısmı da kırsal bölgelerde ev sahibi toplulukla birlikte yaşamakta, aynı okullara gitmekte ve aynı ortamlarda çalışmaktadır. Ancak bir sonraki bölümde anlatılacağı üzere, Türkiye’deki Suriyeliler iller arasında dengesiz bir şekilde dağılmıştır. Hatta aynı il içerisinde Suriyelilerin yaşadıkları ilçeler ve mahalleler dikkate alındığında da mekânsal bir ayrışmanın olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Geçici Barınma Merkezlerinde Yaşayan Suriyeli Nüfusu, (Aralık 2014 - Aralık 2021)

İl	Geçici barınma merkezi sayısı	Suriyeli nüfus	Barınma merkezlerinde kalanlar içindeki oranı (%)	Geçici barınma merkezi sayısı	Suriyeli nüfus	Barınma merkezlerinde kalanlar içindeki oranı (%)
Şanlıurfa	4	80.429	35,43	0	0	0
Kilis	2	37.369	16,46	1	8.206	15.92
Gaziantep	5	35.847	15,79	0	0	0
Kahramanmaraş	1	17.439	7,68	1	9.660	18.74
Hatay	5	14.599	6,43	3	8.377	16.25
Adana	1	11.109	4,89	1	17.011	33.65
Adıyaman	1	10.079	4,44	0	0	0
Osmaniye	1	9.110	4,01	1	8.297	16.09
Malatya	1	7.729	3,40	0	0	0
Mardin	2	2.932	1,29	0	0	0
Toplam	23	227.021	100	7	51.551	100

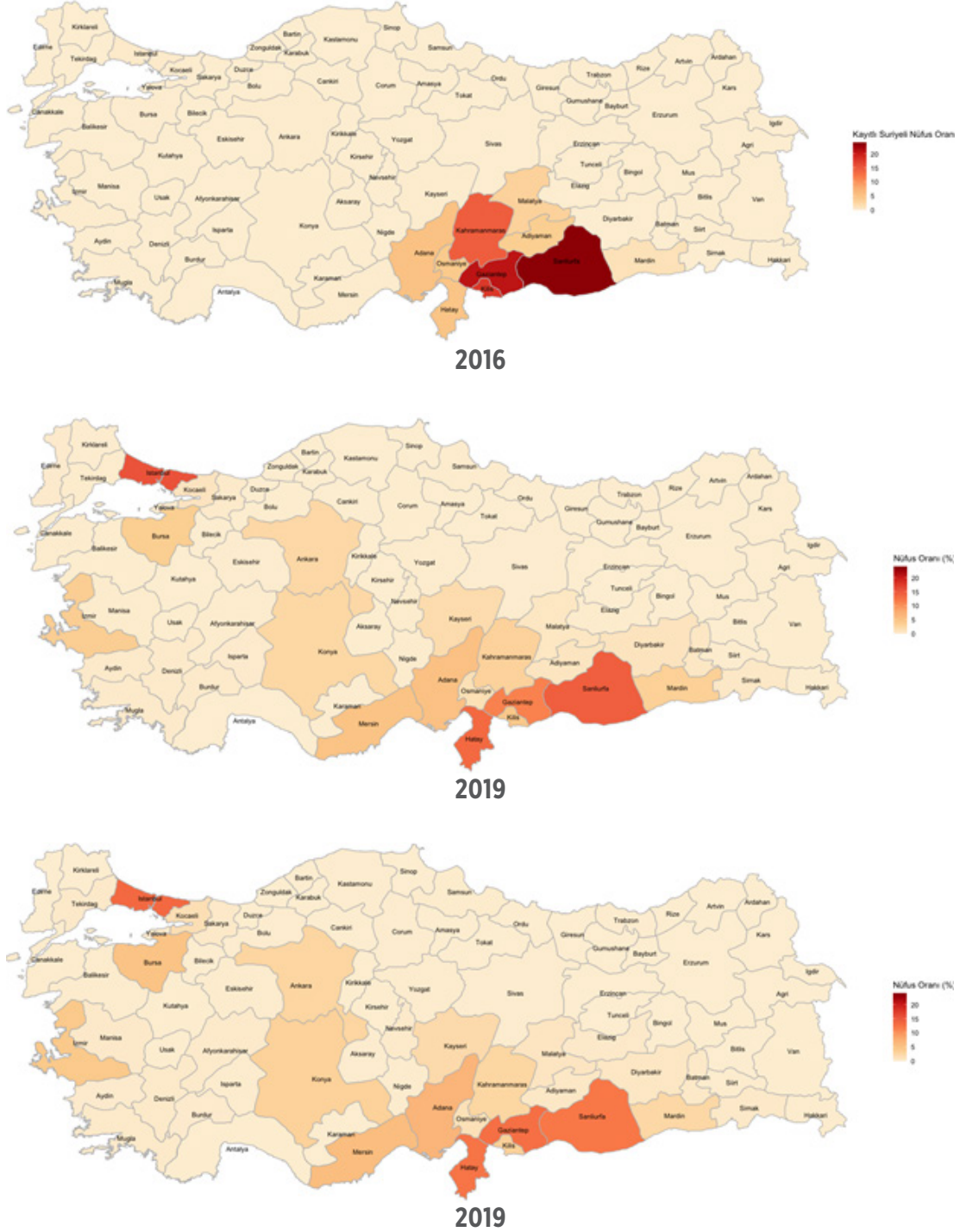
Not: Barınma merkezlerinde kalanlar içindeki oran, tabloda belirtilen illerdeki geçici barınma merkezlerinde (GBM) kalan Suriye nüfusunun GBM’lerde kalan toplam Suriye nüfusuna bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Kaynak: AFAD, 2014; T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2021.

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Nüfusun İller Arası Dağılımı

Türkiye’de yaşayan geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin sayısı, 2021 sonunda 4 milyona yaklaşmıştır (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Bu nüfusun neredeyse tamamının şehirlerde ev sahibi toplumla birlikte yaşadıkları görülmektedir (bkz. **Tablo 1**). Buna ek olarak, söz konusu nüfusun ülke içinde zamansal ve mekânsal olarak nasıl dağıldığı; göçün ev sahibi toplum üzerindeki etkisini anlamak, geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin Türkiye içindeki göç hareketlerini izlemek ya da ev sahibi topluluk ile yerel kurumların bu süreçten mümkün olduğunca az etkilenmesi ve hatta olumlu etkilenmesi için ne gibi politikaların geliştirilmesi gerektiğini tespit etmek adına önemlidir. 2012 yılının sonunda, Türkiye’deki Suriyelilerin %91,79’unun Kilis’te ikamet ettiği kaydedilmiştir (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2020). **Şekil 2**, geçici koruma statüsündeki toplam Suriyeli nüfusunun iller arasındaki zamansal dağılımını göstermektedir. 2013 yılına ait harita, göçün ilk yıllarında nüfusun sınır illerinde veya geçici barınma merkezlerinin bulunduğu illerde yoğunlaştığını göstermektedir. Daha detaylı bakıldığında, 2013 yılında Türkiye’de yaşayan geçici koruma statüsündeki Suriyeli nüfusun neredeyse tamamının 8 ilde yaşadığı görülmektedir. 2013 yılının sonu itibariyle Suriyelilerin; %23,6’sının Şanlıurfa’da, %20,8’inin Gaziantep’te, %17,8’inin Kilis’te, %14,5’inin Kahramanmaraş’ta, %5,2’sinin Adana’da, %4,8’inin Hatay’da, %4,0’ünün Osmaniye’de, %3,7’sinin Adıyaman’da ve %3,1’inin de Malatya’da ikamet kayıtlarının olduğu görülmektedir.

2016 yılının sonunda Suriyeli nüfusun, ülkenin batısındaki illere, özellikle İstanbul, İzmir, Ankara gibi sosyo-ekonomik imkanların yüksek olduğu büyükşehirlere doğru yayılmaya başladığı görülmektedir. 2019 sonu nüfus dağılımına bakıldığında ise iller arasındaki Suriyeli nüfusun aşağı yukarı aynı oranda olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre, 2019 yılı sonunda Türkiye’deki Suriyeli nüfusun iller arasındaki oransal dağılımına bakıldığında, en fazla Suriyelinin (%13,4) İstanbul’da yaşadığını görülmektedir. En yüksek oranda Suriyeliye ev sahipliği yapan iller, İstanbul’un ardından, sırasıyla %12,7 ile Gaziantep, %12,3 ile Hatay, %11,9 ile Şanlıurfa, %6,8 ile Adana, %5,8 ile Mersin, %4,9 ile Bursa, %4,1 ile İzmir, %3,3 ile Kilis, %3,1 ile Konya ve %2,7 ile Ankara gelmektedir. 2021 yılına kadar da bu nüfus dağılımı değişmemiştir.

Şekil 2. Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Nüfusunun İllere Göre Oransal Dağılımı, 2013

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye'deki Suriyeli nüfus 2011 yılından bu yana çok hızlı bir şekilde artmıştır. Dolayısıyla, 2013 yılındaki toplam Suriyeli sayısının %5'i ile 2019 yılının %5'i aynı nüfus büyüklüğünü göstermemektedir. Bu sebeple, Suriyeli nüfusun illerdeki yoğunluğunu anlamak için **Tablo 3**'te, 2013 ve 2021 yıllarında Suriyelilerin en fazla yaşadığı illere dair bilgiler sunulmaktadır. Bu tabloda hem Suriyelilerin bu illerdeki nüfusunu hem de ev sahibi toplumun nüfusuna oranla büyüklüğü gösterilmektedir. **Tablo 3**'e göre, 2013 yılında sayıları 224 bin 655'i bulan Suriyelilerin çoğu, Şanlıurfa (53.066), Gaziantep (46.633), Kilis (39.931) ve Kahramanmaraş'ta (32.480) yaşamaktadır. 2021 yılındaki nüfus dağılımına bakıldığında ise hem ülke genelindeki nüfusun 4 milyona yaklaştığı hem de nüfusun farklı şehirlere dağıldığı görülmektedir. Ayrıca 2021 yılına kadar geçen sürede Suriyeli nüfusun İstanbul, Ankara, İzmir gibi sosyal ve ekonomik faaliyetlerin yüksek olduğu batı illerinde daha da yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 3. Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Nüfusunun İller Arası Dağılımı

İl	Kayıtlı Suriyeli nüfusu	Türkiye'deki Kayıtlı Suriyeli nüfus içindeki oran (%)	İl nüfusuna oran (%)	Kayıtlı Suriyeli nüfusu	Türkiye'deki Kayıtlı Suriyeli nüfus içindeki oran (%)	İl nüfusuna oran (%)
	2013			2021		
Şanlıurfa	53.066	23,62	2,94	427.640	11,44	20,09
Gaziantep	46.633	20,76	2,53	460.664	12,33	22,09
Kilis	39.931	17,77	31,05	106.803	2,86	75,50
Kahramanmaraş	32.480	14,46	3,02	95.602	2,56	8,21
Adana	11.616	5,17	0,54	255.911	6,85	11,40
Hatay	10.760	4,79	0,71	435.650	11,66	26,32
Osmaniye	9.029	4,02	1,81	44.079	1,18	8,04
Adıyaman	8.171	3,64	1,37	22.904	0,61	3,63
Malatya	6.894	3,07	0,90	31.868	0,85	3,97
Mardin	3.000	1,33	0,38	91.456	2,45	10,74
İstanbul	592	0,26	0,004	534.096	14,29	3,56
Mersin	317	0,14	0,02	238.396	6,38	12,96
İzmir	302	0,13	0,01	149.708	4,01	3,43
Kayseri	287	0,12	0,02	82.726	2,21	5,90
Ankara	259	0,11	0,005	101.846	2,72	1,85

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2021. İller arasındaki yük dağılımını görmek için

Suriyelilerin yaşadıkları illerdeki nüfusa oranlarını incelemek gereklidir. **Tablo 3**'te gösterildiği üzere, 2013 ve 2021 yılları arasında, kayıtlı Suriyelilerin yaşadıkları illerdeki nüfus oranlarında, Kilis başta olmak üzere, önemli bir artış yaşanmıştır. Öyle ki 2021 yılında Türkiye'de kayıtlı Suriyelilerin yaşadıkları illerdeki toplam nüfusa oranına bakıldığında Kilis (%75,5) ilk sırada yer almaktadır. Bunu sırasıyla Hatay (%26,3), Gaziantep (%22,1), Şanlıurfa (%20,3), Mersin (%12,9), Adana (%11,4), Mardin (%10,7) ve Kahramanmaraş (%8,2) izlemektedir. Bu illerde kısa sürede yaşanan bu demografik değişimin birçok olası etkisi olabilir. Bu sebeple, uzun vadede sosyo-ekonomik uyumun sağlanması için hem bu illerde yaşayan vatandaşlar ile Suriyelilerin iyi olma hallerinin iyileştirilmesi hem de illerdeki kamu kurumlarının dayanıklılıklarının artırılmasına yönelik politikalar ve programlar oluşturulması önem arz etmektedir.

Suriyeli nüfusun ilçeler arasındaki dağılımına dair kısıtlı veriler, Suriyelilerin Türkiye'de ikamet ettikleri ilçeleri seçerken çoğunlukla sosyal ağlarının varlığını dikkate aldıklarını göstermektedir. Öyle ki Suriyeliler, tanıdıkları vasıtasıyla daha kolay iş bulabilme ya da ev kiralayabilme olasılıklarının -yani yaşamlarını sürdürebilme olasılıklarının- daha yüksek olduğu ilçeleri tercih etmektedir. Bir diğer ifadeyle, Suriyeli nüfusun sadece bazı il ve ilçelerde yoğunlaşmış olması, bu nüfusun ülke içindeki dağılımında yereldeki demografik ve ekonomik yapının dikkate alındığı bir yerleştirme politikasının uygulanmadığını göstermektedir. Bu durum, Avrupa'da mültecilere uygulanan yerleştirme politikalarına kıyasla oldukça liberal bir uygulamadır. Fakat bu liberal nüfus hareketliliği ortamında dahi, zamanla kapasite konusunda sorunlar ortaya çıkan bazı illere ve ilçelere daha fazla Suriyelinin kaydedilmeyeceği duyurulmuştur⁸.

Nüfusun iller arasındaki dağılımına dair bir diğer önemli mesele, Suriyelilerin bir kısmının daha kolay iş bulmak veya sosyal sermayelerinden yararlanmak amacıyla, kayıtlı olmasalar da iş imkanlarının diğer illere görece çok olduğu metropollerde yaşamayı tercih etmeleridir. Uluslararası Göç Örgütü'ne göre, İstanbul'da yaşayan Suriyeli sayısı, ikameti İstanbul'da olan Suriyeli nüfusunun neredeyse 2 katıdır (Erdoğan, 2019, s.6). Bu sebeple 2019 yılının yazında İstanbul Valiliği'nin yaptığı duyuruyla ikamet kaydı İstanbul'da olmayan Suriyelilere 20 Ağustos'a kadar süre verilmiş ve sonrasında yapılan kontrollerde bu uyarıyı dikkate almayanların ikamet kayıtlarının bulunduğu illere gönderildiği görülmüştür⁹.

İkametin yapıldığı il dışında yaşıyor olmanın özellikle kırılıan nüfus üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır.

⁸ Göç İdaresi Başkanlığı'nın duyurusuna göre 15 Ocak 2021 tarihinden itibaren İstanbul'un Esenyurt ve Fatih ilçelerinde yabancılar için ikamet izni sınırlaması getirilmiştir. Bu sınırlamadan kısa dönemli yatırım amaçlı ikamet izni başvuruları ile üniversite öğrencilerinin ikamet izin başvuruları muaf tutulmuştur. Bu ilk kısıtlamanın ardından ise Suriyelilere ikamet yasaklandığı başka mahalleler ve iller duyurulmuştur. Şubat 2022'de İç İşleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre 16 ilde geçici koruma kapsamındaki ikamet verilmeyeceği açıklanmıştır. İlgili haberler için bkz. (<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-esenyurt-ve-fatih-ilceleri-icin-flas-karar-yabancilarin-izni-sinirlan-dirildi-41724780>) (<https://www.ahaber.com.tr/gundem/2022/02/24/suriyelilere-kapatilan-16-sehir-hangisi-hangi-sehirlerde-suriyelilere-ikamet-verilmeyecek>)

⁹ Konuyla ilgili haberlere örnek için bkz. <https://tr.euronews.com/2019/07/22/istanbul-valiligi-istanbulda-kaydi-olmayan-suriyelilere-20-agustosa-kadar-sure>

Suriyeliler, her ne kadar Türkiye'deki diğer yabancılara kıyasla geçici koruma statülerinden kaynaklanan sosyal koruma imkanlarından faydalanabilseler de kayıtlı oldukları il dışında yaşamaları halinde sahip oldukları ücretsiz sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar (Aysan, 2020). Kayıtlı olmadıkları illerde yaşayan Suriyeliler, sahip oldukları sosyal ağları sayesinde daha kolay iş bulabiliyor ya da kendilerini daha güvende hissediyor olsalar bile ücretsiz sağlık ve eğitim hizmetlerinden mahrum oldukları için özellikle çocukların, engelli bireylerin ve yaşlıların kırılabilirlikleri artmaktadır (Şahin Mencütek vd., 2023). Buna ek olarak, Suriyeli nüfusun belli bölgelerde diğerlerine kıyasla daha fazla yoğunlaşması, bu bölgelerdeki yerel halkı ve kurumları olumsuz etkilenmekte ve göç yönetimini zorlaştırmaktadır.

Türkiye'deki Suriyelilerin Göç Öncesinde Yaşadıkları Yerler ve Meslekleri

Göç İdaresi Başkanlığı verilerinde, Türkiye'deki kayıtlı Suriyelilerin göç etmeden önce nerede yaşayıp hangi işleri yaptıkları ile ilgili tüm Suriyelileri kapsayan bilgilere ulaşılamamaktadır. Ancak, AFAD tarafından yapılan kapsayıcı anket çalışmalarının sonuçları, bu konu hakkında bilgi sunmaktadır. **Tablo 4**, Türkiye'deki Suriyelilerin göç öncesi yaşadıkları şehirlere göre dağılımını göstermektedir. Buna göre Suriyelilerin %62'sinin Halep ve İdlip'ten geldikleri görülmektedir. Gelen bölgelerin özellikleri gelen nüfusun hem eğitim seviyesini anlamak hem de o bölgelerdeki ekonomik faaliyetlerin hangi sektörlerde yoğunlaşmış olduğu göz önüne alındığında ülkemizdeki Suriyeli nüfusun mesleki becerilerine dair de fikir vermektedir.

Tablo 4. Türkiye'deki Suriyelilerin Suriye'deyken Yaşadıkları Şehirler

	Nüfusun Dağılımı (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam
Halep	51,00	53,40	51,40
İdlip	10,10	13,50	10,70
Humus	9,40	8,60	9,30
Hama	6,60	8,30	6,90
Lazkiye	6,60	3,70	6,10
Şam	5,00	7,20	5,40
Rakka	5,00	1,40	4,40
Hasiçi	3,00	2,30	2,80
Deyrizor	2,00	1,40	1,90
Dera	0,70	0	0,60
Tartus	0,30	0	0,30
Süveyde	0,10	0,20	0,20
Kuneytire	0,10	0	0,10

Not: Dağılım 2.461 kişilik örneklem üzerinden yapılmıştır.

Kaynak: AFAD, 2017.

Dünya Bankası (World Bank [WB]) istatistiklerine göre, 2007'de Suriye nüfusunun %35'i fakirlik sınırının altında yaşamaktaydı (WB, 2022). Suriye'nin kırsal kesiminde çalışan erkekler, genellikle tarım sektöründe istihdam edilmekteydi. Ayrıca, savaş öncesi dönemde okur yazarlığı olmayan kadınların istihdama yüksek oranda katılmadıkları; ancak, kentsel bölgelerde yaşayan ve istihdama katılan kadınların %57'sinin yönetim ya da profesyonel işlerde çalıştıkları görülmektedir (Øvensen & Sletten, 2007; Sasnal, 2015). Yine benzer şekilde savaş öncesi dönemde, Suriye'de bölgesel gelir eşitsizlikleri ve fakirliğin artmasının daha çok kırsal kesimi etkilediği öne sürülmektedir. Dolayısıyla, savaş sonrası göç hareketleri düşünüldüğünde, eğitilmiş ve mesleki becerisi olan kişilerin daha uzak bölgelere göçün maliyetlerini daha kolay karşılayabildikleri varsayılırsa, daha eğitilmiş kesimin AB ülkelerine göç edebildiğini öngörmek yanlış olmaz. Bunun aksine, savaş öncesi dönemde maddi imkanları yeterli olmayan ve eğitim seviyesi de görece daha düşük olan kesimin ya ülke içinde yerlerinden edildiklerini ya da Türkiye gibi komşu ülkelere göç edebildiklerini söylemek doğru olacaktır. Ayrıca Türkiye'ye gelen Suriyelilerin göç etmeden önce yaşadıkları yerlere bakıldığında, sınıra yakın bölgelerden daha fazla göç geldiği görülmektedir.

Tablo 5'te, 13 yaş ve üstü Suriyeli nüfusun Türkiye'ye gelmeden önceki meslekleri verilmektedir. Burada iki önemli konu öne çıkmaktadır. Birincisi, Türkiye'deki Suriyeli kadınların göç öncesi iş piyasasına katılım oranının çok düşük olduğudur. Öyle ki geçici barınma merkezlerinde yaşayan her 10 kadından 4'ü (%40,3'ü) ve şehirlerde yaşayan her 10 kadından 3'ü (%30,6'sı), bir meslekleri olmadığını belirtmiştir. Ayrıca kadınların sadece %1,2'si zanaatkar olduklarını belirtmişlerdir. Geçici barınma merkezlerinin dışında yaşayan kadınların %34,1'i, savaş öncesinde el işçiliği ile uğraştıklarını söylemiştir. İkinci önemli konu ise meslek sahibi olmayan erkeklerin oranının da yüksek olmasıdır. Kamplarda yaşayan her 100 Suriyeli erkeğin 30'u ve kamp dışında yaşayan her 100 erkeğin 9'u, herhangi bir meslekleri olmadığını belirtmiştir. Buna ek olarak, geçici barınma merkezleri dışında yaşayanların %41,8'inin savaş öncesinde el işçiliği ile uğraştığı ve %10,2'sinin de zanaatkar olduğu kaydedilmiştir.

Genel olarak hem kadın hem de erkeklerin meslek dağılımları, Türkiye'deki Suriyelilerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü konusunda bilgi vermektedir. Savaş öncesi Suriye'deki iş piyasası değerlendirildiğinde, Türkiye'ye gelen Suriyelilerin çoğunun kırsal kesimden geldiği söylenebilir. Ayrıca hem eğitim seviyesi hem de ekonomik durum açısından değerlendirildiğinde, kamplarda yaşayan Suriyelilerin şehirlerde yaşayanlara kıyasla daha düşük seviyede bir sosyo-ekonomik duruma sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla kamplar kapandıkça şehirlere taşınmak zorunda kalan Suriyelilerin şehirdeki adaptasyon sürecinin daha zorlu olacağını öngörülebilir.

Tablo 5. Türkiye’deki Suriyelilerin Göç Etmeden Önceki Meslekleri

Meslek Grubu	Geçici Barınma Merkezlerinde Yaşayanlar (%)			Şehirlerde Yaşayanlar (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Mimar/mühendis/ müteahhit	0,60	0,20	0,40	1,10	0,70	0,90
Devlet memuru	9,00	7,30	8,20	1,00	0,50	0,80
El işçiliği	8,20	0,50	4,50	41,80	34,10	38,00
Ofis çalışanı	0,50	0,30	0,40	3,30	1,10	2,20
Operatör/şoför	2,40	0,00	1,20	0,30	0,00	0,20
Ordu mensubu	2,10	0,00	1,10	0,50	0,60	0,60
Sağlık çalışanı	0,30	0,20	0,20	0,50	0,60	0,60
Tarım ve hayvancılık	2,40	0,00	1,20	1,60	0,70	1,10
Zanaatkar	6,20	1,20	3,80	10,20	1,20	5,80
Herhangi bir mesleği yok	29,70	54,60	40,30	8,80	30,60	19,60

Not: Bu tabloda belirtilen istatistikler 13 yaş ve üstü nüfus için geçerlidir.

Kaynak: AFAD, 2017.

Suriyelilerin Türkiye’ye göç etmeden önceki meslekleri ve göç ettikten sonraki yerleşim yerleri incelendiğinde, önemli bir sonuç daha ortaya çıkmaktadır: Her ne kadar Türkiye’de Suriyelilerin çok büyük bir kısmı savaş öncesinde herhangi bir mesleklerinin olmadığını ya da el işçiliği ile uğraştıklarını belirtmiş ve büyük bir çoğunluğu kırsal kesimden gelmişse de Türkiye’deki hayatları şehirlerde geçmektedir. Bu durum, Suriyelilerin çalıştıkları sektörlerde ve çalışma koşullarında çok ani değişikliklere sebep olmaktadır. Ayrıca çeşitli saha araştırmalarında, Suriyelilerin ortalama eğitim seviyeleri Türkiye’deki yerel halktan düşük olduğu için, şehirde yaşamının maliyetini karşılamakta zorlandıkları tespit edilmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (International Labour Organization [ILO]) 2017’de yayımladığı bir rapora göre, Türkiye’de çalışan Suriyelilerin %31,1’i tekstil sektöründe, %17,7’si ticaret ve konaklama sektöründe, %17,1’i imalat sektöründe, %13,2’si inşaat sektöründe ve %7,8’i ise tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu dağılımı, Suriyelilerin göç etmeden önceki mesleklerinden ziyade, yaşadıkları şehirlerdeki iş imkanlarının hangi sektörlerde olduğu etkilemektedir. Öyle ki daha önce bu işlerde hiç tecrübeleri olmayan Suriyelilerin, özellikle ilk yıllarında işverenle pazarlık imkanları da olmadığı için, kayıt dışı piyasada çalışan yerel halka kıyasla, daha kötü koşullarda çalıştıkları (daha az ücrete daha uzun süre istihdam edildikleri vb.) ortaya konulmuştur (ILO, 2017; Kayaoğlu, 2020).

ILO’nun 2017 yılındaki araştırmasına göre, Türkiye’deki Suriyelilerin yaklaşık 1 milyonu kayıt dışı piyasada çalışmaktadır (ILO, 2017). Bunun önüne geçebilmek amacıyla, 2016 yılında yapılan yasal değişiklik ile geçici

koruma statüsündeki Suriyelilere Türkiye’de çalışma izni alma hakkı verilmiştir. Fakat bu imkânın yasal olarak sunulması, Suriyelilerin iş piyasasında kayıt dışı çalışmalarına engel olamamıştır. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının (2020) verilerine göre, 2020 yılında sadece 62 bin 369 Suriyeliye çalışma izni verilmiştir. Ayrıca, çalışma izni verilen Suriyelilerden sadece 3 bin 967 tanesi kadındır (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2020). Yine bu verilere göre çalışma çağındaki (18-65) olan 2 milyonun üzerindeki Suriyeli düşünüldüğünde, çalışma iznine sahip nüfusun oranının sadece %2,95 olması, verilen çalışma izni sayılarının çok düşük olduğunu göstermektedir.

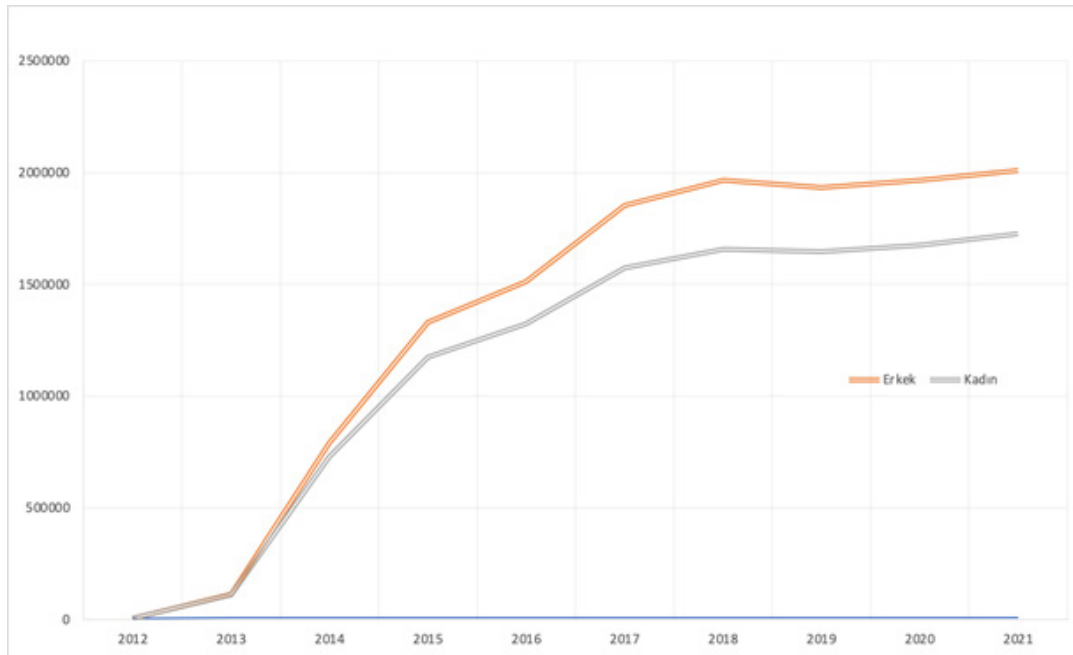
Çalışma izni verilen Suriyeli nüfusun bu kadar az olmasının en önemli sebeplerinden biri, çalışma iznine başvuruların az olmasıdır. Bu durumun da pek çok sebebi bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri; çalışma izni başvurusunun işveren tarafından yapılması, her iş değişikliğinde başvurunun tekrarlanması zorunluluğu, çalışma izni başvurusunda bulunan iş yeri sahibinin kayıtlı olarak işe alabileceği Suriyeli sayısının Türk çalışan sayısının en fazla %10’u kadar olabileceğine dair yasal kısıtlama ve son olarak çalışma izninin alınmasıyla halk arasında Kızılay Kart (Kızılay Sosyal Uyum Yardımı) yardımları olarak bilinen nakdi yardımları alma hakkının ortadan kalkmasıdır. Ayrıca bazı işverenler, Suriyeli çalışanlar için sigorta primi vermek istememektedir. Birçok işveren, çalışma izni başvurusunu hem uzun bir prosedür hem de üretim maliyetlerini artıran bir yük olarak görebilmektedir.

Çoğunlukla kayıt dışı piyasada ve kötü koşullarda çalışan geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin, KOVİD-19 pandemisinin etkisiyle işlerini kaybetme riskinin artmış olması, yaşam koşullarını daha da kötüleştirmiştir. Öyle ki Türk 2020 yılında Kızılay Sosyal Uyum Yardımı alan Suriyeliler üzerinde yapılan bir araştırmada, katılımcıların %69’unun pandemi sebebiyle işlerini kaybettikleri tespit edilmiştir (Türk Kızılayı, 2020). Özetle; Türkiye’de yaşayan çalışma çağındaki 2 milyonun üzerindeki Suriyelilerin eğitim seviyesinin Türkiye ortalamasının altında olduğunu, çoğunlukla Suriye’nin kırsal bölgelerinden geldiklerini ve çalışma yaşındaki nüfusun yaklaşık yarısının kayıt dışı istihdamda olduğunu ve bu çalışma yaşındaki nüfusun sadece %2,95’lik kısmının kayıtlı olarak çalıştıklarını, kayıt dışı çalışanların ise çalışma şartlarının çalışma süresi ve ücret açısından daha kötü durumda olduğunu, kadın nüfusunun iş gücüne katılımının oldukça düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’deki Suriyelilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Şekil 3, geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin cinsiyetlerine göre nüfus dağılımını sunmaktadır. Bu şekilden de görüleceği üzere, 2012-2021 yılları arasında Türkiye’deki Suriyeli erkek ve kadın nüfus arasındaki fark 2013 yılından sonra artmıştır. Halbuki, Türkiye nüfusunun cinsiyet dağılıma bakıldığında ise, 2020 yılına ait Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre, toplam nüfusun %50,3’ünü kadınlar ve %49,7’sini erkekler oluşturmaktadır (TÜİK, 2021). Burada Suriyeli erkek sayısının kadın sayısından fazla olması, altını çizilmesi gereken

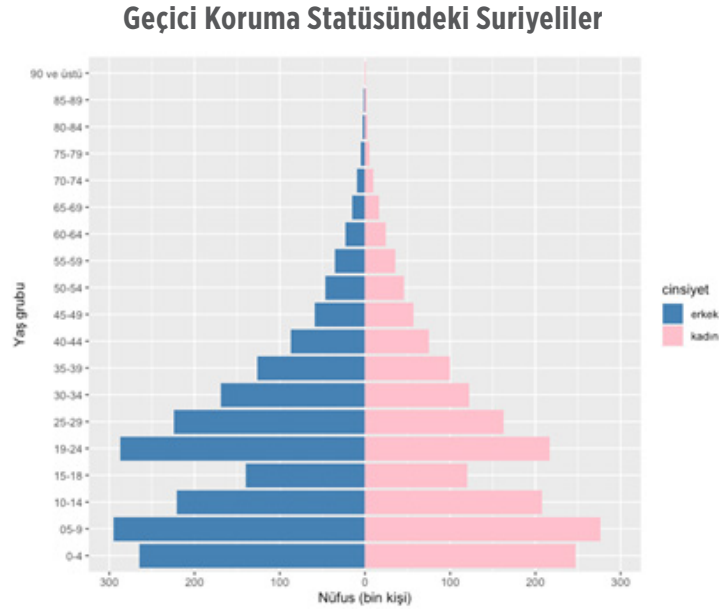
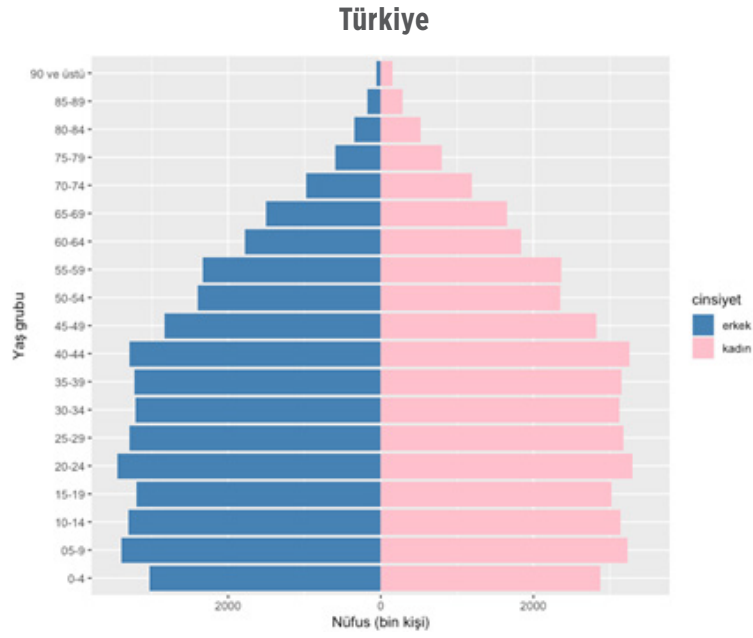
bir durumdur. Göç İdaresi Başkanlığı'nın (2022) Geçici Koruma İstatistikleri incelendiğinde, kadın nüfusunun, 55 yaş altı grup için erkek nüfusundan az olduğu görülmektedir. Bu durumda, Türkiye'de doğan Suriyeli çocuklar arasında erkeklerin oranının fazla olmasının yanı sıra Suriye'den Türkiye'ye göç edenler arasında erkek sayısının çok daha fazla olmasının etkili olduğu görülmektedir. Savaş öncesinde, Suriye'deki kadın nüfusunun erkek nüfusuna neredeyse eşit olduğu görülmektedir. Öyle ki kadın nüfusunun toplam nüfusa oranı 2011 yılında %49,56 olarak gerçekleşmiştir (WB, 2022). Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin demografik yapısına bakıldığında ise 2022 yılı itibarıyla kadın nüfusunun toplam kayıtlı Suriyeli nüfusa oranının %46,19 olduğu görülmektedir.

Şekil 3. Türkiye'deki Suriyelilerin Cinsiyetlerine Göre Nüfus Dağılımı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022.

Türkiye'deki Suriyeli kadınların sayısının daha az olmasının en önemli sebebi, Suriye'yi terk eden erkek sayısının kadın sayısına göre daha fazla olmasıdır. 2019 yılına kadar Suriye'de savaş sebebiyle ölen ortalama 500 bin kişinin neredeyse %80'inin erkek olduğu (Financial Times, 2019) kaydedilmiştir. Suriye'de kalan erkeklerin mecburi askerlik veya cezalandırma ile karşı karşıya kalma riski, göç hareketindeki bu cinsiyet eşitsizliğinin en önemli sebeplerinden biri olarak görülebilir. Öyle ki bu sebeple Suriye'de bugün erkek sayısının kadın sayısına kıyasla çok daha az olmasının iş piyasasını da etkilediği, güncel tartışma konularından biridir. Bu nüfus değişikliğinin bir sonucu, Suriye'deki kadınların girişimcilik oranlarında görülmektedir. Örneğin 2009 yılında %4,4 olan kadın girişimcilik oranı, 2017 yılında %22,4'e yükselmiştir (The Tahrir Institute for Middle East Policy [TIMEP], 2017).

Şekil 4: Türkiye Nüfusunun ve Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Nüfusun Yaş Piramitleri,2021

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2022) ve TÜİK (2021) verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 4'te de görüleceği gibi, cinsiyet dağılımındaki dengesizlik genç nüfus içinde daha fazladır. Türkiye'deki kayıtlı Suriyeli nüfusun yaş dağılımına bakıldığında, Türkiye nüfusunun yaş dağılımından çok farklı bir görünüm karşımıza çıkmaktadır. **Şekil 4'**e göre, Suriyelilerin ortalama yaşının Türkiye nüfusuna göre çok daha genç olduğu görülmektedir. 2020 yılı ADNKS sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun ortanca yaşı 32,7'dir (TÜİK, 2021). Diğer taraftan, 2021 yılının sonunda Suriyeli nüfusun yaklaşık yarısının (%47,9) 18 yaşından küçük olduğu ve bu nüfusun da yaklaşık 1.3 milyonunun zorunlu eğitim çağında olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, 14 yaş altındaki Suriyeli çocuk sayısı 1.5 milyonu aşmıştır. Bu yaş grubundaki çocukların toplam Suriyeli nüfus içindeki oranı %40,5 iken aynı yaş grubunun Türkiye nüfusu içindeki oranı 2020 yılında sadece %22,8'dir. 15-64 yaş grubunda olan 2 milyon 155 bin kayıtlı Suriyeli de Türkiye'deki iş piyasası için ek iş gücü anlamına gelmektedir. Ayrıca, T.C. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın Mart 2022'de yaptığı açıklamasına göre 2011-2022 arasında Türkiye'de toplam 754 bin Suriyeli bebek dünyaya gelmiştir³. Dolayısıyla, Suriyeli nüfusun yoğun olduğu illerde sağlık ve eğitim kurumlarının daha da güçlendirilmesi, hem ev sahibi toplumdaki çocukların hizmetlere ulaşımında sorun yaşamamaları hem de Suriyeli çocukların iyi olma hallerinin tehlikeye girmemesi adına önem taşımaktadır.

Her ne kadar bir önceki bölümde Suriyelilerin göç etmeden önceki meslekleri incelenirken eğitim seviyelerinin Türkiye ortalamasının altında olduğu sonucu çıkarılmışsa da, Tablo 5'te eğitim durumlarına göre geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin toplam kayıtlı Suriyeli nüfusu arasındaki oranlarına dair bilgi sunulmaktadır. Bu tablodan görüleceği üzere, 2019 yılı sonu istatistiklerine göre, Türkiye'de geçici koruma statüsünde bulunan 5 yaş üstü Suriyelilerin %36,43'ü Arapça okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyen nüfusun bu kadar çok olmasının en önemli nedenlerinden biri, savaş sebebiyle eğitim yaşında olan çok sayıda çocuğun hem Suriye'deyken hem de Türkiye'ye geldikleri ilk yıllarda eğitimden kopmuş olmaları olabilir (Kayaoğlu, 2021a). Ayrıca okuma yazma bilen ancak bir okul bitirmemiş olan Suriyeli sayısının yaklaşık 500 bin olduğu görülmektedir. Bu sayının yüksek olmasının bir sebebi, Türkiye'de şu anda ilkokula devam eden Suriyeli çocukların da bu sayıya dahil olmasıdır. Lisans seviyesinde veya dengi bir okul bitirenlerin toplam Suriyeli nüfus içindeki oranı sadece %1,1'dir. İller arasındaki Suriyeli nüfusun eğitim dağılımına bakıldığında ise sırasıyla Şanlıurfa, Gaziantep, İstanbul, Hatay ve Adana'da yaşayan Suriyeliler arasında diğer illerdeki Suriyelilere göre daha fazla oranda okuma yazma bilmeyen ya da okuma yazma bilen fakat herhangi bir okulu bitirmeyenler bulunmaktadır (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı 2020).

Tablo 5. (5 Yaş Üstü) Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Eğitim Durumlarına Göre Nüfus Dağılımı, 2019

	Kayıtlı Suriyeli nüfus	Toplam kayıtlı Suriyeli nüfus içindeki oran (%)
(Arapça) Okuma yazma bilmeyen	1.302.995	36,43
(Arapça) Okuma yazma bilen fakat okul bitirmeyen	488.297	13,65
Anaokulu ve dengi	2.836	0,08
İlkokul ve dengi	639.654	17,89
Ortaokul ve dengi	372.772	10,42
Lise ve dengi	207.042	5,79
Lisans ve dengi	37.828	1,06
Diğer	26.868	0,75

Not: Bu tablodaki verilen 5 yaş üstü bütün nüfus için eğitim derecesi istatistiklerini aktarmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’de eğitimi devam eden Suriyeli çocuk nüfusu da bu istatistiklere dahildir.

Kaynak: Bu veriyi yazar araştırma projesi kapsamında T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı’ndan temin etmiştir.

Bir diğer önemli demografik gösterge de Suriyeli nüfusun medeni durumuna dair dağılımıdır. Göç İdaresi Başkanlığının 2019 yılının Ekim ayı istatistikleri, geçici koruma kapsamında Türkiye’de kayıtlı olan Suriyeli nüfusun %65’e yakınının bekar olduğunu ve toplam nüfusun ancak %34’ünün evli olduğunu bize göstermektedir (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2019).

Toplumsal Uyumun Sağlanması İçin Politika Önerileri

Yukarıdaki bölümlerde, Suriyeli çocuk sayısının Türkiye’deki aynı yaş grubundaki nüfusa göre çok yüksek olduğu görülmektedir. Suriyeli çocukların bir kısmı, savaşın başlamasıyla Türkiye’ye göç sürecinde çeşitli nedenlerle eğitime ara vermek zorunda kaldığı bilinmektedir. Yapılan saha araştırmalarında, geçici eğitim merkezlerinin erişime açılmasına kadar geçen sürede eğitimden kopan bazı Suriyeli çocukların sadece Türkçeye değil aynı zamanda anadillerine dair bilgilerinin de yetersiz olduğu bulunmuştur (Kayaoğlu, 2020). Buna ek olarak, zorunlu eğitim yaşındaki Suriyeli çocukların sadece %62’sinin 2016-2017 eğitim yılında okula kayıtlarının yapıldığı görülmektedir (Akar & Erdoğan, 2019, ss. 926-927). Okula kayıt durumunun lise ve sonrasında ise çok daha düşük seviyelerde olduğu bilinmektedir. Ayrıca okula kayıt yaptırmış olmanın okula devam anlamına gelmediği vurgulanmalıdır. Kayaoğlu’nun (2020) İstanbul’da çocuk işçiliğine dair yaptığı araştırma sonuçları, çok sayıda Suriyeli çocuğun okula kayıtları olsa bile okula devam etmedikleri ve Suriyeli çocukların devamsızlık takibinin de

hem okullardaki personel yetersizliği hem de dil uyuşmazlığı sebebiyle yapılamadığını göstermektedir. Dolayısıyla Suriyeli çocuklar arasında okula devam oranının, %62'lik okula kayıt oranından düşük olduğu söylenebilir. Bu çocukların, özellikle erkeklerin, tehlikeli işlerde çalıştıkları, kız çocuklarının ise çoğunlukla ev içi bakım işlerini yaptıkları ve erken yaşta evlenme riskiyle karşı karşıya oldukları görülmektedir (Kaya ve Kıracı, 2016; Kayaoğlu, 2021b, ss. 4-5). Bu çocukların eğitime katılımları, hem gelecekte “kayıp nesil” haline dönüşmemeleri ve kendi potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri hem de Türkiye toplumu ile uyumlu bir şekilde yaşayabilmeleri açısından gereklidir. Çocukların eğitime katılımlarını sağlamak için özellikle annelerin güçlendirilmesi (Kayaoğlu, 2021b), Suriyelilere yapılan para yardımlarının yanı sıra okulların güçlendirilmesi ve öğretmenlerin de yeni nüfus grubuna dair bilinçlendirilmesi (Alan vd., 2010, s.1039) oldukça önemlidir. Annelerin güçlendirilmeleri kapsamında, ücretsiz Türkçe dil kursları ve mesleki eğitimlere katılımlarının desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

Çocuklarla ilgili bir diğer önemli mesele de bazı Suriyeli ailelerin kayıtlı olmadıkları illerde yaşamaları yüzünden bütün aile fertlerinin ücretsiz eğitim ve sağlık imkanlarından yararlanamıyor olmasıdır. Bu durum, çocukların hem çocukluk dönemlerini hem de yetişkinliklerini olumsuz etkileme riskini beraberinde getirmektedir. Bu sebeple, geçici koruma kapsamında sunulan ücretsiz sağlık ve eğitim imkanına uygulanan kayıtlı olunan şehirde yaşama şartının çocuklar için kaldırılması, bu açıdan olumlu bir uygulama olabilir. Uluslararası kurum ve kuruluşların da hem mültecilerin hem de yoğun mülteci nüfusundan olumsuz etkilenme riski olan ev sahibi toplumun iyi olma hallerinin sağlanması konusundaki sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla Suriyeli nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelere maddi destek sunacak program ve proje geliştirmeleri önem arz etmektedir.

Sosyo-demografik açıdan dikkat çeken önemli meselelerden biri, Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin ortalama eğitim durumlarının Türkiye nüfusuna göre çok düşük olduğudur. Öyle ki Suriyelilerin %36,43’ünün okuma yazma dahi bilmediği kaydedilmiştir (bkz. Tablo 5). Bu nüfus grubunun Türkiye’deki sosyo-ekonomik entegrasyonu için öncelikle dil eğitiminin çok önemli olduğu ortadadır. Bu nedenle, Suriyelilerin çoğunlukla yaşadıkları il ve ilçeler başta olmak üzere, ücretsiz Türkçe kurslarının sunulması ve hali hazırda verilen bu kursların kapasitelerinin ve erişimlerinin artırılması çok önemlidir. Türkiye’deki Suriyelilerin entegrasyonuna dair yapılan çalışmalarda da Türkçe dil becerisinin iş bulma ve ev sahibi toplumla iletişimin artma olasılığını yükselttiği gösterilmektedir (Del Carpio vd., 2018, s.10; International Crisis Group [ICG], 2018; Kayaoğlu & Erdoğan, 2019). Ancak yukarıda detaylı bir şekilde anlatıldığı üzere, Suriyeli nüfusun ülke içindeki mekânsal dağılımında önemli dengesizlikler bulunmaktadır. Bu durum, belirli ilçelerde hem yerel nüfus hem de yerel yönetimler açısından çeşitli zorlukları beraberinde getirmektedir. Öyle ki ilçe belediyelerine aktarılan bütçeler, belediye sınırlarında yaşayan T.C. vatandaşı sayısına göre belirlenmektedir. Suriyeli nüfusun kayıtsız ve dengesiz dağılımı, bu ilçelerin hizmet sunum kapasiteleri yetersiz kılmaktadır. Bugüne kadar söz konusu belediyelerin bazılarında, yerel sivil toplum

kuruluşları (STK) ve uluslararası kurumların proje bazlı fon destekleriyle ilçe belediyelerinin dayanıklılıkları desteklenmeye çalışılmıştır (Zihnioğlu & Dalkıran, 2022, ss.2-3). Bu konuyla ilgili akla gelen iyileştirmelerden biri, mevzuat değişikliğiyle belediyelere aktarılacak bütçenin vatandaş sayısından bağımsız ilçe sınırları içinde yaşayan toplam nüfusa oranla dağıtılmasıdır. Ancak bu uygulama, uzun vadede artan nüfus ve ekonomik zorluklar dikkate alındığında sürdürülebilirlikten uzaktır. Bu kapsamda, uzun vadeli ve sürdürülebilir çözümlerin ortaya konulması gerekmektedir. Bu noktada, AB'nin Türkiye'deki Sığınmacılar için Mali Yardım Programı (EU Facility for Refugees in Turkey [FRiT]) fonlarından, belirli belediyelerde yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı dikkate alınarak düzenli olarak bu belediyelere bütçe aktarılması, hem alt yapı hem de sosyo-kültürel hizmet sunumunda bu belediyelerin etkinliğinin artmasını sağlayabilir. Böyle bir yöntem, belediyelerin veri toplama, veri analizi ve raporlama konularında kapasitelerinin gelişmesine de destek olabilir. Diğer taraftan, belediyelere yapılacak kaynak aktarımının düzenlenmemesi hem kısa sürede artan nüfusa sunulacak altyapı hizmetlerinin karşılanmasını zorlaştıracak hem de yerelde sosyo-ekonomik entegrasyona dair faaliyetlerin yapılabilmesi için gerekli projeler hayata geçirilmesi ötelenecektir. Dolayısıyla, uzun vadede ilçe sakinlerinin refahı gözetilerek, söz konusu belediyelerin dayanıklılıklarının artırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Daha da önemlisi il ve ilçe belediyelerinin bütçelerinde yapılacak bu tarz bir iyileşmenin mültecilerin yaşam şartlarından sorumlu uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından bir sorumluluk devri olarak görülmemesi gerektiğidir.

Sosyo-demografik açıdan dikkat çeken konulardan bir diğeri olarak, geçici koruma statüsündeki Suriyeli nüfusun ortalamada eğitim seviyesinin düşük olmasının yanı sıra, meslek sahibi olmayan nüfusun fazla olmasıdır. Bu bağlamda hem kadınlara hem de erkeklere yönelik meslek edindirme eğitimlerinin sunulması çok önemlidir. Her ne kadar Suriyeli nüfusun iller arasındaki dağılımına dair bir yerleştirme politikası uygulanmamışsa da bu tarihten sonra gelecek göçler ve daha da önemlisi illerde yaşayan Suriyelilere ve yerel nüfusa dair yapılacak mesleki eğitim ve güçlendirme programlarıyla yereldeki kalkınma ajanslarının tavsiyeleri doğrultusunda adımlar atılması, Suriyeli nüfusun buldukları bölgeye katma değerlerini artıracaktır. Böylece bu nüfusun kayıtlı istihdama erişimleri de arttırılacak ve insani yardıma bağımlı olmaktan kendilerini kurtarıp toplumla uyum içinde yaşamaları için de önemli bir adım atılacaktır.

Son olarak, Suriyeli nüfus içindeki genç, bekar ve erkek nüfusunun fazla olması da üzerinde düşünülmesi gereken başka bir konudur. ILO'ya (2020) göre, KOVİD-19'un da etkisiyle, zaten uzun yıllardır yüksek olan eğitimde ve iş gücü piyasasında yer almayan gençlerin oranı 2020 sonunda %27,1'e yükselmiştir. Dolayısıyla, Suriyeli gençlerin iş gücü piyasasındaki varlığı, özellikle çalışan ve iş arayışında olan Türk gençleri için tehdit unsuru olarak görülebilir. Bununla birlikte şimdiye kadar Suriyelilerin Türkiye iş gücü piyasasına etkisine dair yapılan araştırmalar, sadece kadınların ve kayıt dışı piyasada çalışanların istihdamı üzerinde az da olsa Suriyelilerin olumsuz etkisi olduğunu

ve kayıt dışı çalışırken işsiz kalan nüfusun da bir kısmının kayıtlı piyasaya geçiş yaptığını bulmuştur (Del Carpio & Wagner, 2015; Ceritoğlu vd., 2017, s.1). Fakat buna rağmen, İstanbul'daki gençlerle yapılan bir saha çalışması raporu, Türkiye vatandaşı gençlerin, Suriyelilerin işverenler tarafından ucuz iş gücü olarak görülmesini önemli bir tehdit unsuru olarak algıladığını tespit etmiştir (Kayaoğlu, 2021a). Gençlerin ve genel olarak toplumun algısındaki bir diğer önemli mesele de genç erkek nüfusu yüksek olan Suriyelilerin, Türkiye'deki suç oranını artırdıklarıdır. Ancak bu alanda yapılan analizlere göre, Suriyelilerin ne kısa vadede ne de uzun vadede, Türkiye'deki kişi başına düşen ortalama suç oranlarını artıracak bir etkisi yoktur (Kayaoğlu 2022, s.1; Kırdar vd. 2022, s.568).

Sonuç

2011'de başlayan Suriye İç Savaşı, şimdiye kadar yaklaşık 6 milyon kayıtlı mülteciye ve yarısına yakını çocuk olmak üzere 6 milyondan fazla da ülke içinde yerinden edilen nüfusa sebep olmuştur. Bu süreçte, özellikle komşu ülkeler önemli ölçüde etkilenmiştir. 2021 yılının Eylül ayı itibarıyla, dünyadaki toplam Suriyeli mülteci nüfusunun %65,7'sine ev sahipliği yapan Türkiye, bu ülkeler arasında başı çekmektedir ve günümüzde dünyada en fazla mülteci barındıran ülke konumundadır. Bu durum, tahmin edileceği üzere, ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, öncelikle 2011 sonrası Türkiye'ye gelen Suriyelilere dair algının ve göç yönetiminin zamanla nasıl değiştiğine dair kısa bir değerlendirme sunduktan sonra sosyal uyumun ne gibi politikalarla sağlanabileceğini anlamak için Türkiye'deki Suriyeli nüfusun zamansal ve mekânsal olarak değişiminin ve aynı zamanda bu nüfusun sosyo-demografik tahlilini sunmaktadır. Bu sayede, gün geçtikçe daha da elzem hale gelen uyum politikalarının etkin bir şekilde tasarlanmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Zorunlu göçün başlamasının ardından geçen süreyi, 2014 öncesi ve sonrası şeklindeki ikiye ayırmak mümkündür. 2014 öncesinde hem süreç yönetimi hem de halk algısı açısından Suriyelilerin misafir olduğu, dolayısıyla geçicilikleri düşüncesinin hakim olduğu bir anlayış söz konusudur. 2014 sonrasında ise her ne kadar misafirlik durumu hala devam etse de hem süreç yönetiminde hem de halk arasında, kalıcılığın yavaş yavaş kabullenildiği "kalıcı misafirlik" döneminin etkileri görülmektedir. Bu durumun oluşmasında, savaşın ilk yıllarda düşünüldüğü gibi kısa sürede sonlanmaması ve rejim değişikliğinin olmayışı nedeniyle Suriye'ye geri dönüş için gerekli güvenliğin olmamasıyla birlikte alt yapı imkanlarının eksik olmasının önemli etkisi vardır. Bu sebeple, savaşın ilk yıllarında geri dönmeyi planlayan Suriyeliler için bile Türkiye'de zorunlu kalış durumu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, 1 milyondan fazla Suriyeli çocuk için Türkiye, kendilerini ait hissettikleri ülke durumuna gelmiştir. Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin neredeyse tamamının şehirlerde yerel halk ile birlikte yaşıyor olması da bu dönüşümün hızlı bir şekilde yerel halk tarafından da anlaşılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla, politika yapıcılar, yerel halk ve Suriyeliler için kalıcılığın istenilse de istenilirse de kabullenildiği bir döneme girilmiştir. Bu sebeple, Türkiye'de kayıt altında olan yaklaşık 4 milyon Suriyelinin büyük bir çoğunluğunun geri dönmeyecekleri gerçeği

düşünüldüğünde, toplumsal uyumun sağlanması için acil politikalar geliştirilmesinin gerekliliği öne çıkmaktadır. Ayrıca, Suriyelilerin varlığının geçici olduğu düşüncesiyle bir yerleştirme politikası yapılmadığı için, bugün bazı il ve ilçelerde Suriyeli nüfusu orantısız bir şekilde dağılmıştır. Bu durum, gerçekleştirilmesi gereken uyum politikalarının hem yerel nüfusun hem de Suriyeli nüfusun özellik ve ihtiyaçlarının detaylı bir şekilde tespitiyle veriye dayalı bir şekilde oluşturulmasını elzem hale getirmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'deki Suriyelilerin çoğunlukla kırsal bölgelerden geldikleri, eğitim seviyelerinin Türkiye ortalamasından düşük olduğu ve zorunlu göç öncesi mesleklerinin çoğunlukla el işçiliğine dayandığı gösterilmiştir. Dolayısıyla hem yerel yönetimlerin hem de ulusal ve uluslararası STK'lar ile kurumların düzenledikleri meslek edindirme kurslarında, eğitim alması hedeflenen nüfusun kapasitesi ve -ekonomik kalkınma amacıyla- yerelin ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Bir diğer önemli mesele de Suriyeli nüfus içinde genç nüfusun ve çocuk nüfusunun orantısal olarak fazla olması ve doğurganlık hızının (5,4) Türkiye nüfusundaki doğurganlık hızına (1,76)⁵ göre çok daha yüksek oluşudur. Bu durum hem bir avantaj hem de bir tehdit unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki, bu genç nüfusun uyum kapasitesi, yaşlı nüfusa göre çok daha yüksek olacaktır. Ayrıca, gençlerin beşeri sermayelerine yapılacak yatırımların üretime katkı değerinin yüksek olabileceği sebebiyle, toplumsal uyum açısından bir avantaj olarak görülebilir. Ancak, eğitime katılımın yeterli düzeyde sağlanmadığı, çocuk işçiliğinin ve çocuk evliliklerin önüne geçilmediği bir durumda, Türkiye'nin "Suriyeli kayıp nesil" problemiyle karşı karşıya kalma tehlikesi bulunmaktadır. Dolayısıyla, geçici koruma statüsündeki Suriyeli nüfusta çocukların ve gençlerin iyi olma hallerini belirleyen faktörler üzerine saha çalışmaları ve araştırmalar teşvik edilmelidir. Ayrıca uyum çalışmalarında çocuk, genç ve kadınların önceliklendirilmesi gerektiği de ortadadır. Sahada yapılacak çalışmalarda göz ardı edilmemesi gereken bir diğer önemli husus ise tasarlanan projelerin ve programların, sadece Suriyeli nüfus için değil, aynı zamanda, ev sahibi nüfusu ve diğer göçmen grupları içerecek şekilde kapsayıcı hale getirilmesi gerekliliğidir. Bu sayede, dengesiz nüfus dağılımı sebebiyle olumsuz etkilenen yerel nüfusun ihtiyaçlarının karşılanmasına destek olunacak ve toplumsal uyum adına ilerleme kaydedilecektir.

Notlar

¹ Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf ülkelerden biridir ve 1967'de imzaladığı New York Protokolü'ne coğrafi kısıtlama koyarak sadece Avrupa'dan gelen kişilere mülteci statüsünü vermektedir. Bu sebeple 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda da bu coğrafi kısıtlama benimsenmiştir ve Türkiye'ye gelen Suriyelilere mültecilik statüsü yerine 'geçici koruma' statüsü verilmiştir.

² Gönüllü geri dönüşle ilgili açıklamayı İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanı yapmıştır. Bkz. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/goc-idaresi-baskani-unlu-500-bine-yakin-suriyeli-kendi-iradeleriyle-gonullu-donus-yapti-667218.html>

³ Sağlık bakanının bu ve ilgili diğer konulardaki açıklamasına dair habere erişmek için bkz. <https://www.internethaber.com/suriyeli-nufusu-754-bin-artti-saglik-bakani-fahrettin-koca-rakamlari-acikladi-2242075h.htm>

⁴ Göç İdaresi Başkanlığı'nın duyurusuna göre 15 Ocak 2021 tarihinden itibaren İstanbul'un Esenyurt ve Fatih ilçelerinde yabancılar için ikamet izni sınırlaması getirilmiştir. Bu sınırlamadan kısa dönemli yatırım amaçlı ikamet izni başvuruları ile üniversite öğrencilerinin ikamet izin başvuruları muaf tutulmuştur. İlgili haber için bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-esenyurt-ve-fatih-ilceleri-icin-flas-karar-yabancilarin-izni-sinirlendirildi-41724780>

⁵ Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2020 Doğum İstatistikleri'ne göre Türkiye'de toplam doğurganlık hızı, 2001 yılında 2,38 çocuk iken 2020 yılında 1,76 çocuk olarak gerçekleşmiştir.

Kaynakça

- Akar, S. & Erdoğan, M. M. (2019). Syrian refugees in Turkey and integration problem ahead, *Journal of International Migration and Integration*, 20(3), 925-940.
- Alan, S., Duysak, E., Kubilay, E. & Mumcu, I. (2020). Social exclusion and ethnic segregation in schools: The role of teacher's ethnic prejudice, *The Review of Economics and Statistics*, 1-45.
- Aysan, M. F. (2020). Access to social protection by immigrants, emigrants and resident nationals in Turkey. J. M. Lafleur & D. Vintila (Ed.), *In Migration and Social Protection in Europe and Beyond* (Vol. 3) içinde (ss. 389-400). Cham: Springer.
- Ceritoğlu, E., Yüncüler, H. B. G., Torun, H. & Tumen, S. (2017). The impact of Syrian refugees on natives' labor market outcomes in Turkey: Evidence from a quasi-experimental design, *IZA Journal of Labor Policy*, 6(1), 1-28.
- Del Carpio, X. V. & Wagner, M. C. (2015). *The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market* (World Bank Policy Research Working Paper No. 7402). Erişim Adresi: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/22659/The0impact0of00Turkish0labor0market.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Del Carpio, X. V., Demir Seker, S. & Yener, A. L. (2018). Integrating refugees into the Turkish labour market, *Forced Migration Review*, 58, 10-12. Erişim Adresi: <https://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/delcarpio-seker-yener.pdf>
- Erdoğan, M. M. (2019). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler. Konrad Adenauer Stiftung, 1-25.
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriye barometresi: A framework for achieving social cohesion with Syrians in Turkey*, Egiten Book Publishing, ISBN: 978-625-8420-23-4.
- Financial Times. (2019). *Shortage of Men Sees More Syrian Enter Workforce*. Erişim Adresi: <https://www.ft.com/content/14b8708c-1eeb-11e9-b2f7-97e4dbd3580d>. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019).

- 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örnekleme. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
- International Crisis Group (ICG). (2018b). *Turkey's Syrian refugees: Defusing metropolitan tensions* (Europe Report No: 248). Erişim Adresi: <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/248-turkey-s-syrian-refugees.pdf>.
- International Labour Organization (ILO). (2017). *Refugees: ILO's support to refugees and host communities in Turkey*. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_379375/lang--en/index.htm
- International Labour Organization (ILO). (2020). *Genç istihdamı*. Erişim Adresi: <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/youth-employment/lang--tr/index.htm>
- Kaya, A. ve Kırac, A. (2016). *Vulnerability Assessment of Syrian Refugees in Istanbul*. Support to Life Association. Erişim Adresi: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/54518>.
- Kayaoğlu, A. (2020). Labour market impact of Syrian refugees in Turkey: The view of employers in informal textile sector in İstanbul, *Migration Letters*, 17(5), 583-595.
- Kayaoğlu, A. (2021a). *A youth centered participatory assessment in Turkey: Understanding refugee and host community youth's perceptions, challenges and needs*. Save the Children. Erişim Adresi: <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/a-youth-centered-participatory-assessment-in-turkey-understanding-refugee-and-host-community-youths-perceptions-challenges-and-needs/>
- Kayaoğlu, A. (2021b). *A gender-sensitive study on urban child labour in Istanbul*. Save the Children. Erişim Adresi: <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/gender-sensitive-study-urban-child-labour-istanbul/>
- Kayaoğlu, A. (2022). Do refugees cause crime?, *World Development*, 154, 1-26.
- Kayaoğlu, A. & Erdoğan, M. M. (2019). *Labor Market Activities of Syrian Refugees in Turkey* (Economic Research Forum Working Paper No. 1290). Erişim Adresi: <https://erf.org.eg/publications/labor-market-activities-of-syrian-refugees-in-turkey/>
- Kayaoğlu, A., Şahin-Mencütek, Z. & Erdoğan, M. M. (2022). Return aspirations of Syrian refugees in Turkey, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 1-23.
- Kırdar, M. G., Cruz, I. L. & Türküm, B. (2022). The Effect of 3.6 Million Refugees on Crime, *Journal of Economic Behavior & Organization*, 194, 568-582.
- Øvensen, G. & Sletten, P. (2007). The Syrian labour market: Findings from the 2003 unemployment survey. *Fafo Institute for Labour and Social Research*. Erişim Adresi: <http://almashriq.hiof.no/general/300/320/327/fafo/reports/20002.pdf>.
- Sasnal, P. (2015). *Who are they? Two profiles of Syrian refugees* (PISM Policy Papers No. 137). Erişim Adresi: <https://pism.pl/upload/images/artykuly/legacy/files/20798.pdf>

- Şahin-Mencütek, Z., Gökalp-Aras, N. E., Kaya, A., & Rottmann, S. B. (2023). *Syrian refugees in Turkey: Between reception and integration*. Springer Nature.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2020). *Yabancıların çalışma izinleri*. Erişim Adresi: <https://www.csgeb.gov.tr/media/87487/yabanciizin2020.pdf>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2014). *Türkiye'deki Suriyeli kadınlar raporu*. Erişim Adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadinlar_-2014_2_.pdf
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması*. Erişim Adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25337/xfiles/17a-Turkiye_deki_Suriyelilerin_Demografik_Gorunumu_Yasam_Kosullari_ve_Gelecek_Beklentilerine_Yonelik_Saha_Arastirmasi_2017.pdf
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2019). Geçici Koruma İstatistikleri.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2020). Geçici Koruma İstatistikleri.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2021). Geçici Koruma İstatistikleri.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). *İstatistikler*. Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638#>
- The Tahrir Institute for Middle East Policy (TIMEP). (2017). *Syria's women: Policies and perspectives*. Erişim Adresi: <https://timep.org/syrias-women/>
- Türk Kızılayı. (2020). *Impact of Covid-19 on refugee populations benefitting from the emergency social safety net programme*. Erişim Adresi: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Impact-of-COVID-19-on-Refugee-Populations-Benefitting-from-ESSN-Programme.pdf>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). *Doğum istatistikleri*. Haber Bülteni (Sayı: 37229). Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2020-37229>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2020*. Haber Bülteni (Sayı: 37210). Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210>
- UNHCR, (2022). *Syria regional refugee response*. Erişim Adresi: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>
- World Bank (WB) (2022). *Population, female (% of total population) - Syrian Arab Republic*. Erişim Adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.FE.ZS?locations=SY>
- Zihniöğlü, Ö. & Dalkıran, M. (2022). From social capital to social cohesion: Syrian refugees in Turkey and the role of NGOs as intermediaries, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-18.